

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук
Кафедра цивільного, господарського та екологічного права

Вибіркова навчальна дисципліна:
Корпоративне право

Тема 8. Вирішення корпоративних спорів

професор кафедри ЦГЕП

Лектор:

доктор юридичних наук, професор Чабаненко М.М.

Розробники: Чабаненко М.М.

Для студентів напрямів підготовки:
Доступне для завантаження на сайті кафедри:

для магістрів спеціальності 081 «Право»

<https://do.nmu.org.ua/course/view.php?id=6876>

ПЛАН

- 1. Корпоративні суперечки в Україні: законодавство та юридична практика**
- 2. Методи вирішення корпоративних суперечок: переваги і недоліки**
- 3. Методи попередження корпоративних спорів**
- 4. Види корпоративних спорів та алгоритми їх вирішення**

Література:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // ВВР. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV // Вісник Верховної Ради України. — 2003. — № 18—22. — Ст. 144.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 13-14, № 15-16, N 17, ст.112.
5. Про господарські товариства. Закон України від 19 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – №49. – Ст. 482.
6. Про акціонерні товариства. Закон України від 17 вересня 2008 р. // ВВР. – 2008. – N 50 – 51. – Ст. 384.
7. Щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів: Верховний Суд; Лист від 06.02.2007 № 1-5/218 // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_218700-07.
8. Рекомендації президії Вищого господарського суду України «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28. 12. 2007 №04-5/14. / Режим доступу: www.scourt.gov.ua/clients.
9. Господарське право (Загальна частина) : підручник / за ред. В.С. Щербини, В. В. Резнікової. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 588 с.
10. Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Л.М. Дорошенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. 400 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_pravo/Korporatyvne-pravo-2018.--400-s.-Harahonych-ta-in.pdf
11. Корпоративне право: навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання) О. І. Харитоновна, Л. І. Галупова. Одеса : Фенікс, 2019. 108 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Kharytonova-O.-I.-Halupova-L.-I.-Korporatyvne-pravo.pdf18
11. Вирішення корпоративних суперечок. URL: <https://dextralaw.com.ua/virishennya-korporativnikh-superechok/>
12. Лисенко С.Корпоративні спори: 12 позицій ВС 2023 р., які варто знати. URL: <https://unba.org.ua/publications/8580-korporativni-spori-12-pozicij-verhovnogo-sudu-2023-roku-yaki-var-to-znati.html>

ВСТУП

В сучасному бізнес-середовищі, де компанії стикаються з різноманіттям індивідуальних та групових інтересів, вирішення корпоративних суперечок стає критичною складовою для стабільності та успішності. Конфлікти в організаціях можуть виникати з різних причин, таких як розбіжності в цілях, стилів управління чи конкуренції за ресурси. Ефективне вирішення цих суперечок вимагає не лише реактивних заходів, але й стратегічного та системного підходу до управління конфліктами в організаційному середовищі.

1. Корпоративні суперечки в Україні: законодавство та юридична практика

В Україні корпоративні суперечки та вирішення конфліктів в корпоративних структурах регулюються рядом законів та нормативних актів. Основні законодавчі акти, які визначають порядок управління корпоративними структурами та вирішення конфліктів, включають:

- Закон України “Про товариства”. Цей закон визначає правила створення, функціонування та ліквідації різних форм корпоративних товариств, таких як акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю тощо.
- Господарський кодекс України. Загальний кодекс, який містить положення про комерційні організації, їх створення, управління та ліквідацію.
- Закон України “Про медіацію”. Визначає порядок використання медіації як альтернативного методу вирішення конфліктів, включаючи корпоративні.
- Закон України “Про арбітраж”. Встановлює порядок вирішення спорів шляхом арбітражу, що може використовуватися для вирішення корпоративних конфліктів.

•Закон України “Про Комісію з регулювання ринків фінансових послуг” (Нацкомфінпослуг). Закон визначає важливий аспект регулювання фінансових аспектів корпоративних структур та ринку цінних паперів.

•Закон України “Про захист корпоративних прав акціонерів” є Зорієнтований на забезпечення захисту прав акціонерів у корпоративних структурах.

Юридична практика в Україні включає в себе різноманітні випадки вирішення корпоративних конфліктів, де рішення може бути досягнуте через судовий шлях, арбітражні рішення чи узгоджені процедури між сторонами. Важливим є розгляд конкретних обставин кожного випадку та дотримання вимог закону при вирішенні корпоративних суперечок.

Загальна тенденція в юридичній практиці полягає в підтримці прозорих та справедливих принципів управління корпоративними структурами та вирішення конфліктів шляхом судового врегулювання або альтернативних методів. Важливою є також роль юристів та консультантів, які допомагають сторонам у розумінні юридичних аспектів конфліктів та шляхів їхнього вирішення відповідно до відповідного законодавства.

2. Методи вирішення корпоративних суперечок: переваги і недоліки

Вирішення корпоративних суперечок є важливою частиною управління бізнесом, і існує кілька методів для вирішення конфліктів в корпоративному середовищі. Кожен метод має свої переваги і недоліки, і вибір конкретного підходу може залежати від конкретної ситуації.

Судове вирішення корпоративних суперечок

Судове вирішення є процесом вирішення конфлікту чи суперечки шляхом звернення до суду. У цьому методі конфліктні сторони представляють свої аргументи та докази перед незалежним третім стороннім, який є суддею чи судовим органом. Суд вирішує спір, видавши рішення, яке має обов'язкову юридичну силу.

Переваги:

- Рішення суду є обов'язковим для виконання сторонами.
- Забезпечує точну юридичну визначеність прав та обов'язків сторін.
- Рішення суду є публічним та може стати прецедентом.

Недоліки:

- Судовий процес може бути дорогим та тривалим.
- Вирішення в суді може призвести до погіршення взаємин між сторонами.
- Суд не завжди може відновити психологічний або комерційний зв'язок.

Медіація в корпоративних суперечках

Медіація — це процес вирішення конфлікту за допомогою третьої нейтральної сторони, відомої як медіатор. Медіатор сприяє співпраці та допомагає сторонам знайти взаємодопомогу та вирішення конфлікту на основі взаємної домовленості. Рішення медіації не є обов'язковим для виконання, і сторони зберігають контроль над результатами.

Переваги:

- Сприяє співпраці сторін для досягнення взаємодопомоги.
- Медіація може зберегти відносини, навіть якщо конфлікт розв'язано.
- Зазвичай менше часу, ніж судовий процес.

Недоліки:

- Рішення медіатора не є юридично зобов'язальним для виконання.
- Вартість медіації може бути великою, особливо з досвідченим медіатором.
- Деякі конфлікти можуть бути занадто складними для медіації.

3. Методи попередження корпоративних спорів

Міра попередження корпоративних спорів, в основному, визначається в корпоративних договорах між учасниками підприємства. Такий договір включає механізми вирішення конфліктів, такі як альтернативні методи розгляду суперечок або посередництво. Також в ньому можуть бути передбачені механізми для уникнення конфліктів, визначення процедур зміни управління та розподіл прибутку, що сприяє стабільності та довгостроковому функціонуванню компанії.

4. Види корпоративних спорів та алгоритми їх вирішення

Спори між товариством і його керівником

Класичний корпоративний спір відображений у постанові КГС від 15.02.2023 (справа № 910/8343/21). Він стосувався визначення ефективного способу захисту порушених прав керівника товариства у випадку його **незаконного звільнення** та наявності у нього прав на оскарження наступних рішень загальних зборів товариства, які були прийняті після звільнення позивача з посади керівника відповідного товариства.

Колегія суддів звернула увагу, що вимога позивача про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства, відповідно до якого позивача було звільнено з посади директора, не призведе до поновлення його порушених прав, оскільки не передбачає його автоматичного поновлення на вказаній посаді. Тому позовна заява повинна містити додаткову вимогу щодо поновлення позивача на посаді.

Також суд передбачив, що особа, звільнена за рішенням загальних зборів з посади директора товариства, не може позиватися до цього товариства з вимогами про скасування наступних рішень загальних зборів і зобов'язання скасувати відповідні записи про державну реєстрацію, здійснені на підставі цих рішень після того, коли цю особу було звільнено з посади попереднім рішенням, адже з моменту втрати особою повноважень виконавчого органу товариства, він не може оскаржувати будь-які наступні управлінські рішення товариства.

Сталість практики ВС щодо **визначення підвідомчості** господарським судам спорів щодо звільнення директора (голови правління) товариства, поновлення на посаді, стягнення на його користь середнього заробітку за час вимушеного прогулу була підтверджена постановою КГС від 16.03.2023 (справа №910/6133/22).

Судді послалися на ст.20 ГПК, яка передбачає перелік спорів, які належать до юрисдикції господарських судів. До таких спорів також належать корпоративні. Враховуючи те, що вимоги про стягнення середнього заробітку у зв'язку з незаконним звільненням працівника є похідними від спору про визнання недійсним рішення органу управління товариства, суд логічно відніс їх до господарської юрисдикції. [1]

[1] Вирішення корпоративних суперечок. URL: <https://dextralaw.com.ua/virishennya-korporativnikh-superechok/>

А от Велика палата в постанові від 06.09.2023 (справа №127/27466/20) відступила від висновків ВС у спорах щодо звільнення директора за власним бажанням згідно зі ст.38 КЗпП та виснувала таке. У разі якщо між товариством і директором не було укладено трудового договору (контракту), то спору щодо його припинення на підставі, зокрема ст.38 КЗпП, бути не може.

В обох випадках – коли особу обрано до складу виконавчого органу та укладено трудовий договір і коли існують тільки відносини з управління товариством без укладання трудового договору – саме відносини з управління становлять основу відносин між товариством та особою, яка займає посаду директора.

Тож позовні вимоги про визнання трудових відносин припиненими та похідні від них спрямовані насамперед на припинення правовідносин з управління, які існують між директором і товариством, а не трудових.

Враховуючи викладене, **звільнення особи з посади директора** повинно відбуватися не відповідно до положень законодавства про працю, а згідно з положеннями статуту щодо порядку скликання загальних зборів учасників та голосування на них.

Також заслуговує на увагу постанова КГС від 17.05.2023 (справа №914/3433/21), в якій колегія суддів нагадала про можливість **стягнення з директора товариства збитків**, спричинених виплатою собі винагороди, яка виходила за межі штатного розпису.

Виходячи з висновків КГС, усі виплати винагороди керівника, сума яких не зазначена в штатному розписі, трудовому договорі (контракті) або перевищує визначену домовленостями з власником товариства, є збитками цього товариства та можуть бути стягнуті з керівника в судовому порядку. [1]

[1] Вирішення корпоративних суперечок. URL: <https://dextralaw.com.ua/virishennya-korporativnikh-superechok/>

Витребування частки з чужого незаконного володіння

Одну з поширених маніпуляцій було припинено у постанові КГС від 16.03.2023 (справа №911/2780/20). Йдеться про апеляційне або касаційне оскарження законних рішень судів про визнання договорів купівлі-продажу частки в товаристві недійсними та їх витребування законному власнику шляхом звернення **зі скаргою тим з подружжя, хто не був учасником відповідного договору** відчуження частки та зазначав, що таким правочином його було позбавлено права власності на цю частку, як її співвласника. Метою такої маніпуляції було затягування вирішення спору по суті та можливе блокування управління товариством.

Суд зазначив, що права одного з подружжя, який не був стороною договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ, при розгляді справи про витребування частки не порушуються, оскільки ці права захищаються тим з подружжя, який уклав договір і є відповідачем у справі.

З моменту внесення коштів чи іншого майна як вкладу таке майно належить на праві власності самому товариству, і воно втрачає ознаки об'єкта права спільної сумісної власності подружжя. Тобто в разі передання подружжям свого майна як вкладу для участі одного з них у товаристві, зазначене майно стає власністю такого товариства, а подружжя набуває право на частку в статутному капіталі такого товариства. Подружжя розпоряджається майном, що перебуває у їх спільній сумісній власності, зокрема часткою в статутному капіталі товариства, за взаємною згодою, наявність якої презюмується. Отже, укладення договору відчуження частки в товаристві одним із подружжя, який є його учасником, здійснюється в інтересах іншого з подружжя.

У справі №910/16501/21 колегія суддів КГС нагадала (постанова від 13.06.2023) що відповідно до ст.17 закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» особа, яка вважає себе власником частки, що незаконно вибула з її володіння, має звертатися до володільця частки (особи, вказаної як власник в ЄДР) з **позовом про стягнення частки** (витребування частки з чужого незаконного володіння) або позовом про визначення розміру статутного капіталу та розміру часток учасників.

Саме такий спосіб захисту є належним, адже судові рішення, що набрало законної сили, про задоволення такої вимоги є підставою для внесення відповідних змін до ЄДР.

Продаж частки третім особам

У постанові від 16.03.2023 у справі №915/1172/20 КГС було розглянуто спір про продаж учасником товариства своєї частки третій особі без належного повідомлення про свій намір інших учасників, а також вирішено питання про спосіб надання дозволу одному з учасників на відчуження частки третій особі.

Цим рішенням колегія суддів нагадала, що у зазначених правовідносинах у разі **порушення порядку повідомлення інших учасників** належним способом захисту буде позовна вимога про переведення прав і обов'язків покупця за відповідним договором купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства.

Також колегія зазначила, що хоча законом і передбачено обов'язковість учасника завчасно письмово повідомити інших учасників товариства про намір продати свою частку третій особі, але в разі порушення встановленого порядку суд має перевірити наявність відмови кожного учасника від реалізації свого переважного права, якщо про цей факт стверджує учасник-продавець і надає відповідні докази. Якщо учасник письмово відмовився від реалізації свого переважного права на купівлю частки, у тому числі шляхом надання своєї згоди на вступ у товариство третьої особи — покупця частки, то факт його обізнаності про намір продати частку і умови продажу частки презюмується, якщо інше не буде доведено (наприклад, що учасник був уведений в оману щодо істотних умов договору купівлі-продажу частки тощо).

Треті особи із самостійними вимогами були присутніми на загальних зборах учасників, де проголосували за надання згоди учаснику на продаж своєї частки третім особам і підписали відповідний протокол. Але потім звернулися до суду з позовом про переведення на них прав та обов'язків покупців у зв'язку з їх неналежним повідомленням про істотні умови договору купівлі-продажу частки.

Така поведінка позивачів суперечить принципу добросовісності при реалізації права, покладеного в основу доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), яка базується ще на римській максимі — *non concedit venire contra factum proprium* (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці).

Визнання недійсними рішень загальних зборів

На запобіжники при оскарженні рішень загальних зборів господарського товариства з підстав неповідомлення учасника про проведення таких зборів указав КГС у постанові від 01.09.2023 (справа №909/1154/21).

Враховуючи попередні висновки, суд поділив **порушення, допущені при скликанні і проведенні загальних зборів** учасників господарського товариства, на:

такі, які мають своїм наслідком обов'язкове визнання прийнятих на цих зборах рішень недійсними;

такі, які хоч і допускаються, однак не завжди призводять до недійсності рішень загальних зборів.

Неповідомлення учасника господарського товариства про скликання загальних зборів може бути підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів у разі, якщо учасник товариства довів не лише факт його неповідомлення, але й:

- існування інших підстав для визнання недійсним рішення загальних зборів;
- факт, що він не брав участі у таких зборах, не мав можливості взяти участь у цих зборах;
- прийняті на таких зборах рішення суперечать вимогам законодавства та/або статуту господарського товариства,
- прийняті з порушенням порядку голосування;
- рішення стосуються безпосередньо його прав та інтересів та порушують їх.

Аудит фінансової звітності товариства

Підстави для проведення аудиту фінансової звітності товариства КГС навів у постанові від 01.08.2023 (справа №911/2646/21). Суд наголосив, що **зміст аудиту фінансової звітності** передбачає як перевірку даних бухгалтерського обліку, так і показників фінансової звітності, що відображають інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства, на відповідність їх вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам.

Для ініціювання аудиту фінансової звітності товариства необхідна сукупність таких умов:

- наявність в учасника-ініціатора 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства;
- укладення таким учасником з незалежним аудитором (аудиторською фірмою) договору про проведення аудиту фінансової звітності товариства;
- зазначення в такому договорі обсягу аудиторських послуг.

За змістом ст.41 закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» товариство має два обов'язки: забезпечити аудитору можливість проведення аудиту та надати копії документів. При цьому в товариства відсутній обов'язок надавати документи, які виходять за межі обсягу аудиторської перевірки фінансової звітності.

Припинення товариства

У постанові від 10.05.2023 (справа №905/229/21) КГС зробив повний **покроковий розбір процедури припинення ТОВ** шляхом його ліквідації за рішенням власника та порядку пред'явлення кредиторських вимог. У тому числі, зобов'язання в судовому порядку юридичної особи-боржника в особі ліквідаційної комісії визнати кредиторські вимоги.

В рамках статті зробити стислий переказ змісту цієї постанови не вбачається можливим, тож у даному випадку варто ознайомитися з повним текстом рішення самостійно.

Вимога про **відміну державної реєстрації припинення юридичної особи**, пред'явлена до державного реєстратора з підстав порушення порядку та процедури ліквідації такої юрособи, є належним способом захисту порушених прав та інтересів особи. Такий висновок зробив КГС у постанові від 27.07.2023 (справа №520/4005/2020). Її розгляд не обмежується виключно перевіркою дій державного реєстратора. Адже суду належить дослідити підстави для вчинення такого запису на предмет їх законності та його вплив на права і інтереси позивача.

Ненадання відповіді ліквідаційною комісією кредитору на його кредиторські вимоги свідчить про ухилення ліквідаційною комісією від їх розгляду, що є порушенням порядку та процедури ліквідації такої юридичної особи, передбаченої ст.ст. 110 та 111 ЦК. У такому випадку кредитор може захистити своє право шляхом звернення до суду з відповідним позовом про зобов'язання ліквідаційної комісії (ліквідатора) визнати кредиторські вимоги та включити до проміжного ліквідаційного балансу боржника кредиторські вимоги.

ВС також констатує, що ч.3 ст.112 ЦК не виключає можливості розгляду судом таких вимог навіть у разі, якщо звернення кредитора до суду відбулося поза межами місячного строку, встановленого цією нормою. [1]

[1] Лисенко С. Корпоративні спори: 12 позицій ВС 2023 р., які варто знати. URL: <https://unba.org.ua/publications/8580-korporativni-spori-12-pozicij-verhovnogo-sudu-2023-roku-yaki-var-to-znati.html>

Завдання для самостійної роботи:

Розробіть презентацію за однією з тем (не менше 20 слайдів та 3 приклади судових рішень)

1. Корпоративні суперечки в Україні: законодавство та юридична практика
2. Методи вирішення корпоративних суперечок: переваги і недоліки

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготуйте есе за однією із запропонованих тем:

1. Методи попередження корпоративних спорів
2. Види корпоративних спорів та алгоритми їх вирішення